

ЗООНІМІКОН РОМАНІВ Ю. І. ЯНОВСЬКОГО

Художній ономастикон літературного твору становить собою структурну цілісність, в якій виділяються ієрархічні підпорядкування: статус магістральних онімів набувають антропоніми та топоніми, а що стосується інших ономастичних класів, то вони “мають властивості створювати фон оповіді, увиразнюючи окремі деталі життя персонажів, процесу їх мислення, практичної роботи, захоплень, звичок, спостережень тощо” [2:113]. Слушно зауважує вчений В. Тащицкий, що “ономаст у своїх дослідженнях не може пройти й повз назв тварин..., тому що й в них проявляється ономастична творчість людини” [7:3].

Розряд зоонімів в романах “Майстер корабля”, “Чотири шаблі”, “Мир” (“Жива вода”) налічує 11 онімів. Найбільше зоонімів (6) має роман “Мир” (“Жива вода”) і це не випадково, адже головні події цього твору відбуваються саме в селі, де життя тварини і людини тісно переплітається. Найуживаніший зоонім твору — кінонім **Мушка**, згадується 20 разів: “Це була **Мушка**, Свиридонова вихованка, невідомої породи біленька сука з одрубаним хвостом, з лахматими вухами, з великими карими очима, що походила на щеня, хоч і була цілком доросла” [11:157]. Як зазначає М. І. Сюсько: “Головна особливість зооніма полягає в тому, що, називаючи тварину, ми її одночасно й характеризуємо” [5:24]. Форма **Мушка** має емоційне забарвлення пестливості, ймовірно утворена від клички **Муха**, що характеризує зріст (маленька) [5:27].

Найменування чорногуза **Халимон** теж не є випадковим. “Семантичне багатство досліджуваного зоонімікону і зумовлене перш за все тим, що в кличках відбиваються різні ознаки (властивості, зв'язки, відношення і т. п.) тварини” [5:26]. Ім'я **Халимон** — це українська форма грецького імені Филимон, що означає — любимий [1:5], і тим самим виражає відношення героїв твору до цих незвичайних птахів взагалі, адже чорногуз — птах щастя: “З господаркою подвір'я Ганною у **Халимона** були добрі взаємини. І люди, й чорногузи знають, що їм здавна определено жити друзями...” [11:41].

Орнітонім **Халимониха** має всі властивості андроніма — і структурні (суфікс **-их(а)**), і лексичні, означаючи майбутню дружину

чорногуза: “Чорногуз чув господиню й подавав голос: клац-клац-клац! “Дивись же мені, **Халимоне**, на той рік прилітай просто на нову хату, та й не сам, мій друже, а з **Халимонихою!**” [11:42].

Кінонім **Бровко** — традиційний український зоонім [10:236], узвичаєна кличка собаки на селі, що своєю типовістю підкреслює ефект достовірності: “**Бровко** забігав з переду й заважав іти” [11:39].

Зооніми **Мурка** та **Капут** називають відповідно корову-мати та її теля: “Потім у корови **Мурки** народився бичок, якого ми назвали **Капут**” [11:32]. Тут маємо дві нестандартні назви, “несподівані авторські трансформації” [8:183]. Як відомо, кличка **Мурка** більш типова для найменування кішки [3:232], ніж для корови. Бичок же **Капут** — зоонім-апелятив з вказівкою на час свого народження [9:75] — в романі “Мир” він народився дев’ятого травня 1945 року, — символічний зоонім, який означає *перемогу* над німецько-фашистськими загарбниками.

У романах “Майстер корабля” та “Чотири шаблі” наявні клички коней — гіпоніми. Гіпонім **Сірий** у романі “Чотири шаблі” називає коня за кольором: “Механічно (Шахай — Г. Ш.) сповз із сідла й поплив біля морди **Сірого**, тримаючись за гриву й допомагаючи рукою плисти. **Сірий** був розумний кінь...” [11:223]. Зоонім **Сірий** — апелятивного походження, орієнтований на масть коня, розповсюджений у фольклорі, народних піснях. Це закріплена суспільною практикою назва-метафора [6:20]. Тут фольклорний зоонім використовується Ю. Яновським для створення народно-билинного колориту в романі “Чотири шаблі”.

Екзотична кличка коня **Флоріда** створена в результаті трансонімізації — переносу імені з іншого класу ономастичної лексики [4:61], а саме з назви штату США. І це не дивно, адже “практика використання топонімів у ролі кличок має давню традицію, починаючи ще з початку XIX століття” [4:62]: “Йому підвели вороного огиря **Флоріду**” [11:251].

Зоонім **Ряба**, розповсюджена назва за мастю: “— Як звуть? — запитав Шахай, підносячи руку до вуха кобили, щоб підвела голову. / — **Рябою**. / — Так от — забирай свою **Рябу** та доганяй хортів” [11:226].

Гіпонім **Метеор** в романі “Майстер корабля” називає вже циркового, а не бойового коня: “Коня звати **Метеор**. Він увесь **золо-**

тий — від гриви до хвоста... кінь вас *домчить до всіх обрїїв і зникне* за ними” [11:131]. Тут ми бачимо зоонім метафоричного походження — асоціативну назву тварини згідно її фізичним або функціональним властивостям [6:22]. Ю. Яновський використовує космічний термін, що вказує на швидкість — **метеор**. Термін перейшов у зоонім, характеризуючи коня за кольором і за швидкістю.

Зоонім **Савка** виконує узагальнено-символічну функцію, втілюючи тугу за рідним краєм: “Матрос перед смертю відпрошується на берег. Твердий камінь естакади, брук на вулицях і ліхтар, що біля нього починається і кінчається матроська любов, народжують йому прекрасну думку про матір і коня **Савку**” [11:31].

Як бачимо, зооніми надають різноманітності, виразності, відповідності й адекватності з тими подіями, які змальовуються письменником в романах “Майстер корабля”, “Чотири шаблі”, “Мир” (“Жива вода”). Зоонімікон романів Ю. Яновського досить строкатий та неоднорідний, але при цьому він має суто національне українське осмислення й підпорядкований загальній онімній структурі романів.

1. Календарь именин. — М., 1991.
2. Лукаш Г. П. Структура онімних полів художнього ономастикону // Лінгвістичні студії: 36. наук. праць. — Донецьк, 1994. — Вип. 1.
3. Поротников П. Т. Из уральской зоонимии // Восточнославянская ономастика. — М., 1972.
4. Рядченко Н. Г. Из наблюдений над русской зоонимией // Русская ономастика. — Одесса, 1984.
5. Сюсько М. І. Взаємовідношення власних і загальних імен (зооніми і апеллативи) в українській мові. — Ужгород, 1985.
6. Сюсько М. И. Способы и типы деривации в зоонимии. — К., 1989.
7. Тащицкий В. Т. Место ономастики среди других гуманитарных наук // Вопросы языкознания. — 1961. — № 2.
8. Шебаштян Я. М. Місце української літературно-художньої зоонімії в національній онімичній системі // Українська ономастика. Матеріали наук. семінару, присвяченому 90-річчю К. К. Цілуйка. — К., 1998.
9. Шебаштян Я. М. Склад та структура літературно-художньої зоонімії // Науковий вісник. Серія: Філологія. — Ужгород, 2002. — Вип. 6.
10. Шебаштян Я. М. Українська літературно-художня зоонімія як мовно-стилістичний засіб творення національного колориту // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). — Вип. 2. — Ужгород, 2000.
11. Яновський Ю. І. Твори: В 5 т. — К., 1983. — Т. 2. — Т. 3.